

Шляхи вдосконалення організації змагань у дитячо-юнацькому футболі

Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ)

Постановка наукової проблеми та її значення. Тенденції розвитку сучасного спорту зумовлюють необхідність у довготривалих програмах підготовки висококваліфікованого спортивного резерву для професійного спорту. Підходи до розробки та реалізації таких програм у різних видах спорту, у тому числі й у футболі, знайшли теоретико-методологічне обґрунтування в роботах українських і зарубіжних дослідників [4; 6; 8; 9; 14; 21]. При цьому слід зазначити спільність їхніх поглядів із принципових позицій теорії багаторічної підготовки спортсменів.

На противагу цьому, системи багаторічної підготовки юних футболістів до інтеграції в професійний спорт в Україні та країнах Західної Європи суттєво відрізняються одна від одної. Це обумовлено відмінностями в тренерських підходах до визначення цілей, завдань, форм організації тренувальної й змагальної діяльності, а також до розробки стратегії підготовки футболістів.

На думку відомого українського тренера П. А. Пономаренка (1994), якщо йти до майстерності через результати, то до мети наближаєшся швидко, але від майстерності – далеко. Якщо до результату йти через майстерність, то шлях до мети довший, але натомість до досконалості – усе ближче.

Найбільш інноваційні та прогресивні моменти накопиченого досвіду довготривалої підготовки спортивного резерву у футболі в інших державах, насамперед у країнах Західної Європи, заслуговують не тільки пильної уваги українських фахівців, а й наукового обґрунтування напрямів їх використання для якісної трансформації вітчизняної системи підготовки юних футболістів.

Дослідження проводили відповідно до Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури й спорту на 2011–2015 рр. Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту України за темою 2.3 «Науково-методичні засади вдосконалення системи підготовки спортсменів у футболі з урахуванням особливостей змагальної діяльності» (номер держреєстрації – 0111U001722).

Мета дослідження – здійснити порівняльний аналіз систем проведення дитячо-юнацьких змагань у провідних футбольних країнах Західної Європи з позицій їх використання в дитячо-юнацькому футболі України.

Методи дослідження – аналіз спеціальної літератури, програмно-нормативних документів та навчальних програм; системний аналіз; контент-аналіз календаря дитячо-юнацьких змагань із футболу; методи анкетування, педагогічного спостереження, порівняння й зіставлення, математичної статистики.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На думку більшості дослідників, підготовку юних спортсменів слід ґрунтувати на спадкоємній методиці тренування, що забезпечує ефективне становлення спортивної майстерності, систематичне зростання функціональних можливостей і їх належну реалізацію [4; 8]. При цьому основним критерієм ефективності тренувального процесу, особливо на початкових етапах підготовки юних футболістів, має бути планомірний розвиток рухових якостей та набуття рухових навичок, а тільки потім – успішність змагальної діяльності [5; 20].

Очевидно, що саме цільова спрямованість на довгострокову підготовку перспективних футболістів повинна визначати структуру й змістовний компонент тренувального процесу, практику організації та проведення дитячо-юнацьких змагань в Україні, а також стати невід'ємним компонентом професійного мислення керівників і тренерського складу дитячо-юнацького футболу.

Водночас аналіз української системи проведення дитячо-юнацьких змагань на матеріалах чемпіонатів м. Кисва й Всеукраїнських змагань (ДЮФЛУ) сезону 2011–2012 рр. дав підставу встановити, що юні футболісти надмірно «заграні». Так, 15-річні вихованці академії ФК «Динамо», урахувавши міжнародні турніри, офіційні ігри, а також матчі в підгрупі та фінальній частині Всеукраїнських змагань, у загальній складності зіграли понад 50 матчів.

Для порівняння можна навести дані змагальної практики футболістів високої кваліфікації. Так, у сезоні 2009–2010 рр. футбольні клуби «Манчестер Юнайтед» і «Челсі» зіграли, відповідно, 56 і 55 матчів, при цьому найбільшу кількість ігор на полі провели Патріс Евра (46) та Джон Террі (48), а кращий бомбардир команди «Челсі» Дідьє Дрогба – 40 матчів. Більш уражаючі результати ФК «Барселона»,

яка в тому ж сезоні зіграла 59 матчів. А один із лідерів команди Хаві Ернандес, з урахуванням матчів у складі національної збірної Іспанії, брав участь у 65 іграх. Варто відзначити, що це професійний, а не дитячий футбол, який має протилежні цілі й завдання.

Аналогічну ситуацію виявлено також під час аналізу календарів чемпіонату м. Києва (I коло), кубка Ідзковського та ДЮФЛУ (II коло) для 14-річних футболістів у сезоні 2012–2013 рр. Юні вихованці провідних дитячо-юнацьких футбольних клубів м. Києва («Атлет», «Зірка», «Зміна», «Арсенал», «Динамо») протягом 62-х днів брали участь у 18 іграх (рис. 1).

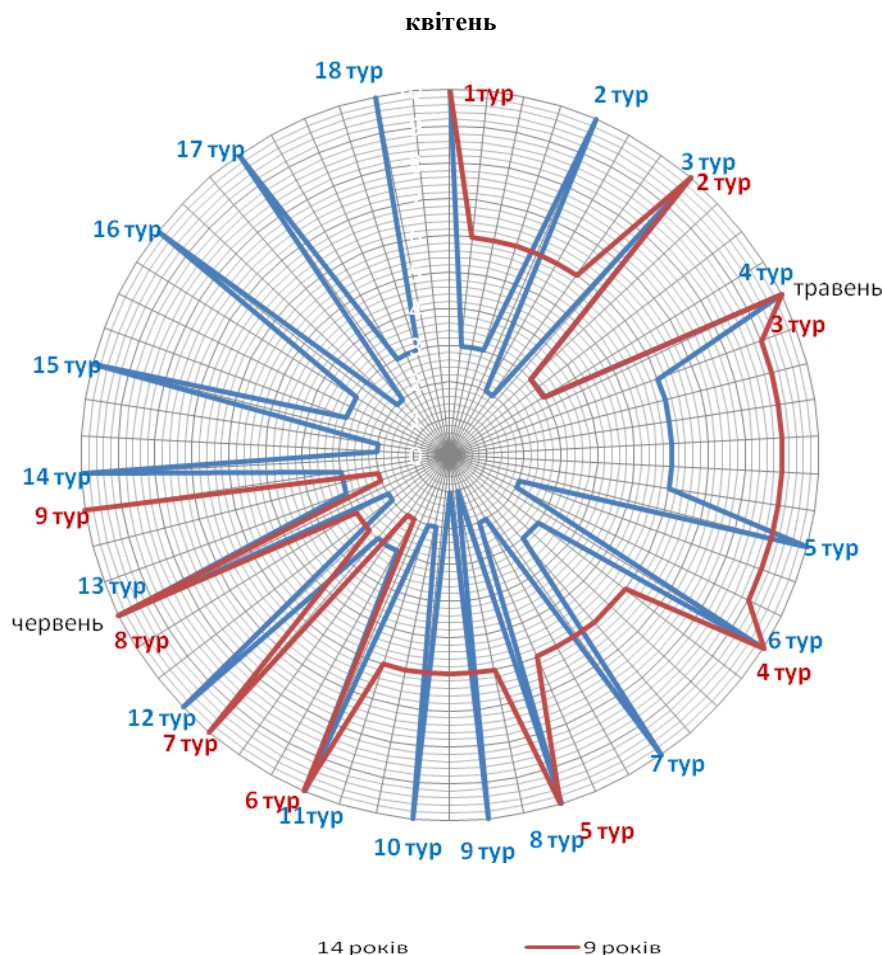

Рис. 1. Змагальна практика юних футболістів

У середньому хлопці грали через три дні на четвертий, а в деяких випадках – через день-два. Схожий графік змагань можна спостерігати для дев'ятирічних гравців. У цілому за 46 днів їм довелося брати участь у дев'яти матчах. Особливо напруженим календар виступів був у період із 25 травня по 4 червня, коли діти провели чотири тури протягом одинадцяти днів, тобто ігри відбувалися через два-три дні.

Усе це вказує на велику щільність календаря змагань, при якій ідеться не про якість навчально-тренувального процесу, а, скоріше, про проведення відновлювальних заходів для того, щоб юні футболісти могли в оптимальному стані підійти до майбутнього матчу.

Дослідження, проведені в дитячій футбольній лізі США, показали, що дітям потрібно не менше 48 годин для відновлення після максимального навантаження (ігри), а в спекотну погоду – 72 години [17].

За результатами дослідження серед футболістів високої кваліфікації С. М. Бордін (1999) установив, що при двох іграх на тиждень у гравців можуть виникати явища перенапруги міокарда. Для мінімізації дистрофічних явищ у міокарді й скелетних м'язах потрібно організувати тренувальний процес таким чином, щоб проводилась одна календарна гра на тиждень.

Це повною мірою стосується й організації дитячих змагань, особливо з раннього віку.

Так, в Україні діти з дев'яти років змушені грати, як дорослі, з акцентом на результат, що перешкоджає їхньому природному розвитку. При сформованій змагальній практиці тренер орієнтується

на провідних гравців, яким доводиться грати без замін протягом усього чемпіонату, щоб досягти потрібного результату, що само по собі неприпустимо змагальним і психологічним навантаженням для дитячого організму. З іншого боку, залишилися в запасі діти, які отримують дуже мало ігрової практики. І в цій ситуації ми вже ростимо неповноцінних гравців, оскільки, постійно перебуваючи в запасі, вони за рік інший раз проводять на полі в сумі не більше тридцяти хвилин.

Як відзначають фахівці, націленість на «перемогу будь-якою ціною» передбачає, насамперед, форсування тренувального процесу та, як наслідок, призводить до передчасного виснаження дитячого організму й травматизму, а також до обмеження тактико-технічного потенціалу юних спортсменів [9; 17; 19].

Проведене опитування серед дитячих тренерів свідчить: понад 90 % респондентів указали на успішний виступ у змаганнях як основне завдання, на яке їх орієнтує керівництво. Звідси основним критерієм ефективності роботи тренера, як і раніше, є зайняте місце на змаганнях. Звичайно, проблема полягає не тільки в прагненні команди здобути перемогу в окремому матчі або турнірі в цілому. Негативний вплив цього аспекту в контексті підготовки юних футболістів визначається вибраними засобами для їх реалізації. Практика нерідко свідчить, що технічна команда, яка грає в комбінаційний футбол, програє атлетичній, але тій, яка не демонструє видовищний футбол, команді. Існує достатньо прикладів, коли фізично розвинені гравці (акселерати) роблять, за вказівкою тренера, довгу безадресну передачу з подальшою силовою боротьбою за м'яч, де перевага в зрості й вазі над суперником, у їхніх партнерів по команді. Головне – подальше від воріт, не важливо як. На жаль, така практика поширена й гра дітей перетворюється на бездумну гру з великою кількістю єдиноборств [3].

Вищевикладене визначає особливості проведення тренувального процесу, єдина мета якого – досягнення позитивного результату в змаганнях. Спрямованість і зміст підготовки юних футболістів зводиться до такого:

- атлетична підготовка, заснована на вмінні виконувати дії швидко-силового характеру, тобто вести єдиноборства;
- групові взаємодії, що зумовлюють мінімум імпровізації й прийняття здебільшого простих рішень;
- командна гра, як правило, виключає короткі та середні передачі, дриблінг у першій і другій зонах.

Як наслідок, тренери здебільшого вибирають прагматичну гру із застосуванням нескладних засобів навчання для досягнення заповітного результату. Ціна цього процесу – відсутність повноцінної тактико-технічної освіти й виключення з гри імпровізації та тих тонкощів, які роблять гру видовищною, а гравця – креативним і майстровитим.

Чому в сучасному футболі користується попитом особистість із її особливими, індивідуальними рисами? Неординарність мислення дає змогу відкривати нові горизонти тактико-технічної реалізації футболіста. Оригінальність, творчий підхід допомагають знаходити нові сили й ресурси в підготовці юних спортсменів. Як зазначає В. М. Платонов [4], основною стратегією в тренуванні повинно бути не згладжування індивідуальності, а, насамперед, розвиток сильних сторін організму та особистості спортсмена як провідної умови досягнення ним високих результатів. Акцентовано проявляти сильні сторони дитині допомагає варіативність тренування, організована за принципом змагання.

Тому, коли на перше місце ставиться результат, то порушуються основні принципи й закономірності побудови тренувального процесу на етапах багаторічної підготовки та, як наслідок, суперечності між тренувальною й змагальною діяльністю й дисбаланс між рівнем підготовленості юних футболістів і вимогами професійного футболу.

Унаслідок такого педагогічного підходу форсується тренувальний процес, зростають навантаження, тим самим порушуються принципи поступовості та доступності, що ставить під загрозу передусім здоров'я юних футболістів. Окрім цього, діти занадто зосереджені на результаті гри, а не на процесі його досягнення.

У підсумку, талановиті юні спортсмени по закінченню дитячо-юнацької футбольної школи мають виснажений організм. Тому зовсім не дивує той факт, що після комплексного тестування кандидатів у професійні команди та переглядового навчально-тренувального збору футбольну діяльність завершують понад 50 % молодих спортсменів [1]. Відзначимо, що лише близько 30 % юнаків цього віку мають постійну ігрову практику в професійних командах третьої за рівнем ліги першості України з футболу. Відсоток участі футболістів 19–20-річного віку в складах професійних команд 1-ї ліги не перевищує 10 %, а в «Прем'єр-лізі» – узагалі мінімальний [2]. Підсумком такого незадовільного стану є те, що відсутність регулярної ігрової практики на професійному рівні для

багатьох перспективних українських футболістів призводить до зниження рівня їхньої спортивної майстерності та вмотивованості, що має негативні наслідки насамперед для них самих, а, по-друге, позначається на рівні виступів молодіжної й національної збірних команд України з футболу.

Тому потребують окремого вивчення методичний і практичний підходи до тренувального процесу й системи проведення змагань серед талановитих футболістів у період їх переходу в професійний спорт. Водночас відомо, що система проведення змагань серед молодих гравців 19–20-річного віку фактично відсутня. Спортсменів після завершення навчання в ДЮСШ, а це, зазвичай, юнаки 16–17 років, рекомендують для відбору до професійних команд. Але, як зазначено вище, більшість із них не в змозі з об'єктивних причин отримати професійний контракт, а ті молоді футболісти, які потрапляють у першу лігу, за рідкісним винятком, не ростуть, а грають переважно ті, хто не потрапляє в команди прем'єр-ліги. У другій лізі картина аналогічна. Тому свою подальшу життєдіяльність юнаки пов'язують із навчанням у вищому навчальному закладі та участю в студентських або міських чи районних змаганнях серед аматорських колективів, які, зі свого боку не розв'язують проблему в цілому й не відповідають сподіванням талановитої молоді.

Діюча система проведення змагань серед професійних команд не враховує вікові психофізіологічні особливості юних футболістів, за винятком чемпіонату України серед дублюючих та молодіжних команд клубів Прем'єр-ліги, де грають юнаки віком до 19 і 21 років. Отже, перспективні 16–18-річні футболісти, якщо потрапляють до професійної команди, повинні виконувати великий обсяг тренувальної роботи й брати участь у великій кількості ігор протягом 8–9-місячного змагального періоду. Вимоги професійного футболу для більшості талановитої молоді стануть надмірними, що призводить до перенапруження, перевтоми, перетренованості та високого рівня травматизму, а в подальшому – до передчасного припинення активної спортивної діяльності.

Отже, реальний стан в українському дитячо-юнацькому футболі характеризується наявністю низки закономірностей і нерозв'язаних проблем:

- рівень футболу в країні неминує падає в тому випадку, коли тренерів більше хвилює спортивний результат, ніж стиль гри або природний прояв творчості й майстерності юними гравцями. Це обумовлено тим, що сьогодні статус дитячо-юнацької спортивної школи, як і критерій оцінки ефективності роботи тренерів, визначається спортивними досягненнями команд, здобутими медалями та кубками, кількістю підготовлених розрядників тощо;

- якість навчання юних футболістів знижується в умовах, коли, уключаючи їх у регулярну змагальну діяльність із раннього віку, керівники футболу тим самим не заохочують до творчості та вдумливої роботи тренерів, а стимулюють функціонерів, які забезпечують високе турнірне становище команди, а не сприятливі умови для індивідуального розвитку гравців;

- наявна система багаторічної підготовки юних футболістів неминує призводить до великих кадрових утрат. Це, насамперед, стосується обдарованих перспективних гравців, оскільки вони найбільш успішно справляються з вимогами змагальної практики, але водночас і найбільше страждають від цього. Як правило, їм часто доводиться грати в командах старшого віку, а також витримувати напружений графік змагань і тренувань, що призводить до того, що вони часто не в змозі продовжувати працювати над підвищенням своєї майстерності й творчих можливостей. Як наслідок, багато з юних футболістів «вигорають» і достроково завершують спортивну кар'єру в підлітковому віці.

Такий стан не відповідає сучасним науковим уявленням про зміст довготривалої підготовки юних футболістів. Оцінюючи доцільність участі юних спортсменів у регулярних змаганнях із раннього віку, I. Valyi [9] і R. Michels [14] дійшли висновку, що діти в ранньому віці не повинні брати участь у змаганнях, де ведуться таблиці та передбачається офіційний розподіл місць між учасниками. Сьогодні Федерації футболу Іспанії, Голландії, Німеччини, Шотландії й ін. офіційно заборонили участь дітей до дванадцятирічного віку в регулярних змаганнях [13; 15; 19; 23].

Показовими щодо цього є також дії, ужиті Федерацією футболу Англії, що підготувала стратегічний план розвитку дитячо-юнацького футболу, спрямований на якісну підготовку гравців і залучення великої кількості дітей до занять [10]. Його реалізація здійснюватиметься поетапно. Зміни торкнуться, насамперед, нівелювання значимості результату й до сезону 2016–2017 рр. в Англії буде заборонено участь дітей в офіційних матчах до дванадцяти років (табл. 1).

Наступний крок федерації футболу Англії – уведення заборони на восьмимісячний змагальний сезон для дітей 7–11-річного віку. Водночас запропоновано гнучку систему проведення дитячих змагань. В основі такого підходу – освітня модель навчання, при якій діти залучені в процес навчання

із сесійною участю в іграх і фестивалях, де результат відходить на друге місце, а на першому – індивідуальність, розвиток творчих можливостей дитини, задоволення її потреб [16].

Таблиця 1

Схема участі дітей у змаганнях із футболу в Англії

Сезон 2013/2014	Сезон 2014/2015	Сезон 2015/2016	Сезон 2016/2017
Діти до 7 років Без таблиць	Діти до 7 років Без таблиць	Діти до 7 років Без таблиць	Діти до 7 років Без таблиць
Діти до 8 років Без таблиць	Діти до 8 років Без таблиць	Діти до 8 років Без таблиць	Діти до 8 років Без таблиць
Діти до 9 років Без таблиць	Діти до 9 років Без таблиць	Діти до 9 років Без таблиць	Діти до 9 років Без таблиць
Діти до 10 років Таблиці ліги	Діти до 10 років Без таблиць	Діти до 10 років Без таблиць	Діти до 10 років Без таблиць
Діти до 11 років Таблиці ліги	Діти до 11 років Таблиці ліги	Діти до 11 років Без таблиць	Діти до 11 років Без таблиць
Діти до 12 років Таблиці ліги	Діти до 12 років Таблиці ліги	Діти до 12 років Таблиці ліги	Діти до 12 років Без таблиць

Замість тривалого чемпіонату, доцільніше організувати короткі турніри, на один, три й більше днів. Діти в такому випадку отримують велику користь від різноманітності, а також нетривалості проведення змагань. Така структура змагань знижує значимість кінцевого результату та, як наслідок, діти не нервують, розслабляються й підвищують свій творчий потенціал. Отже, гнучка система проведення змагань дасть змогу керівникам і тренерам творчо підходити до процесу навчання, тим самим краще задовольнить потреби дітей і знизить вплив на них сформованого менталітету під гаслом «перемога будь-якою ціною».

У прогресивному футбольному співтоваристві визначено оптимальні формати проведення дитячо-юнацьких змагань, де ігри проводяться на значно менших, порівняно зі стандартними розмірами, футбольних полях, меншими розмірами воріт і кількістю гравців у кожній із команд. По цьому шляху йде Федерація Англії, яка вирішила, що в сезоні 2015–2016 рр. гравці семи- й восьмирічного віку гратимуть у форматі 5x5, а підлітки у віці 11,12 та 13 років – у форматі 9x9 (табл. 2) [10].

Таблиця 2

Формат учасників змагань із дитячого футболу в Англії

Сезон 2013/2014 (максимальний формат, але можна грати в менших складах)	Сезон 2014/2015 (максимальний формат, але можна грати в менших складах)	Сезон 2015/2016 (максимальний формат, але можна грати в менших складах)
до 7 років 5x5	до 7 років 5x5	до 7 років 5x5
до 8 років 7x7	до 8 років 5x5	до 8 років 5x5
до 9 років 7x7	до 9 років 7x7	до 9 років 7x7

Закінчення таблиці 2

до 10 років 7x7	до 10 років 7x7	до 10 років 7x7
до 11 років 9 x9	до 10 років 9x9	до 10 років 9x9
до 12 років 9x9 или 11x11	до 12 років 9x9	до 12 років 9x9
до 13 років 11x11	до 13 років 9x9 или 11x11	до 13 років 9x9

У середовищі фахівців поширена думка, що футбол – дуже непроста гра, де велика кількість тактичних рішень можлива тільки в іграх на великих полях. Незважаючи на це, під час навчання гри у футбол, щоб процес був ефективним, потрібно рухатися поступово, крок за кроком, відповідно до вікових особливостей дітей, а не стрімко «занурювати» дітей у дорослий футбол.

Установлено факт, що до чотирнадцятирічного віку в дітей зазвичай не відбувається значних ростових сплесків і вони ще не дозріли для того, щоб грати на полях великих розмірів. Так, при переході з міні-футболу в десятирічному віці на формат гри 11x11 в 11 років збільшуються параметри воріт на 265 %, а поля – до 400 %, у той час, як найбільш швидко зростаючі діти додають у рості всього 5 см за кілька місяців [10].

Наступний важливий момент – те, що при подоланні великих відстаней юні гравці виконують дуже багато анаеробної роботи, яка призводить до підвищення ЧСС до рівня, відповідного ознакам «дефекту діастолі». Уважається, що в результаті зменшення тривалості діастолі відбувається порушення кровопостачання міокарда, а гіпоксія викликає розгортання анаеробного гліколізу. Накопичення в міокарді іонів водню до оптимальної концентрації стимулює гіпертрофію міокардіоцитів, а при дуже великій тривалості дій із такою або більш високою концентрацією іонів водню в міокарді можуть розгорнутися катаболічні реакції. Отже, при проведенні ігор на великих полях створюються умови для появи ознак дистрофії міокарда [7; 21].

Тому міні-ігри набагато більше підходять для дитячих змагань. Численними дослідженнями встановлено, що при меншому форматі гри діти виконують більше торкань м'яча, дриблінгу й ударів по воротах, більше переходів від атаки до оборони та навпаки, а спрощена тактична обстановка робить більш простим процес прийняття рішень, а гру – візуально зрозумілою для дітей [3; 17; 20; 21].

Потрібно відзначити, що Федерація футболу Англії здійснює суворий контроль змагальної діяльності юних футболістів, регламентуючи кількість зіграних матчів (табл. 3).

Таблиця 3

Регламентована кількість ігор протягом сезону для юних футболістів в Англії

Вік	Кількість ігор за сезон
9–11 років	від 18 до 30 (усі на малих полях)
12–16 років	від 18 до 30
17–21 рік	від 24 до 42

Окремо варто зупинитися на такому феномені, як «ефект відносного віку». Зокрема, у дітей, котрі народилися в зимовий період, шансів домогтися спортивних успіхів у футболі в чотири рази більше, ніж у їхніх однолітків, народжених у вересні-грудні. Якщо враховувати ці моменти, то можна зберегти до 50–70 % усіх перспективних дітей, а не даремно використовувати наявну систему змагань із раннього віку [3; 8; 16; 21].

Так, Федерація футболу Шотландії запропонувала свій варіант протидії «ефекту відносного віку», перейшовши з календарного року на навчальний. Результатом цих змін стало збільшення кількості дітей, які грають у футбол, і збереження у футболі дітей, народжених улітку [13].

І все ж найбільш простим та дієвим способом боротьби з «ефектом відносного віку» є скасування офіційних змагань до 12 років, а в ідеалі – до середини підліткового віку. Отже, коли перемога менш важлива, ніж розвиток, усі гравці отримають рівноцінну можливість грати й більш якісне навчання.

Наприклад, у програмі ФК «Аякс» прямо вказано, що результат як такий не важливий для гравців до 13 років. Тренери керуються тим, що тільки в старших вікових групах сила опонента може

бути врахована при визначенні складу своєї команди, проте навіть у таких іграх вони повинні дотримуватися ігрової філософії клубу – грати в креативний та атакуючий футбол [12].

Більше того, при ліцензуванні футбольних клубів Союз європейських футбольних асоціацій (UEFA) визначив вимоги до складання програм із навчання юних футболістів, засновані на розв'язанні стратегічних завдань, де пріоритет віддається індивідуальному розвитку гравця, а досягнення спортивних результатів відходить на другий план («спочатку розвиток, потім – результати») [18].

Подібний підхід знайшов широке застосування в Іспанії, де навчання й розвиток юних футболістів із семи до 15 років здійснюється за допомогою великої кількості тренувальних і навчальних ігор [11; 20]. Крім цього (зокрема у ФК «Барселона»), у заняття із дітьми на першому плані – виховання особистості (огляду на людські якості), на другому – загальна освіта й тільки на третьому – футбольне навчання. Звідси – основний критерій роботи тренера з командами до 15 років – це педагогічні здібності, уміння підготувати футболіста, тренувати [11].

Стосовно «перехідного» періоду, то довгі роки в Англії та Шотландії працює система поступового переходу гравців із юнацького футболу в дорослий. Якщо спортсмен після закінчення дитячої футбольної школи через низку причин не потрапив до професійної команди, то він має змогу продовжувати тренуватись і брати участь у змаганнях серед команд віком до 23 років [13; 16].

Федераціями Німеччини, Іспанії, Нідерландів також передбачено проведення національних чемпіонатів серед гравців команд U-18, U-19, U-20 і U-21 [15; 19; 22].

Важливо відзначити, що довготривала програма підготовки футбольних талантів у країнах Західної Європи має загальну структуру, періодизацію. Так, у Німеччині та Іспанії процес підготовки футболістів підрозділяється на два періоди, відповідно до яких визначено пріоритетні завдання:

- період розвитку й навчання (7–15 років) забезпечує розвиток індивідуальних здібностей юних футболістів за допомогою використання великої кількості ігрових завдань, тренувальних і навчальних ігор;
- період змагань (із 16 років до професійної команди) забезпечує розвиток ігрового потенціалу кожного футболіста за допомогою активної участі в іграх на результат [11; 15].

Такий практичний підхід у футболі цілком відповідає ключовим положенням загальної теорії підготовки спортсменів. Як указує В. М. Платонов [5], процес багаторічної підготовки спортсменів на сучасному етапі розвитку спорту може бути розділений на дві тривалі стадії, для кожної з яких існують об'єктивні критерії ефективності підготовки та організаційно-методичні форми побудови тренувального процесу.

Перша стадія охоплює період від початку занять спортом до виходу спортсмена на рівень вищих досягнень. Критерієм ефективності підготовки спортсменів у цій стадії є дотримання закономірностей становлення вищої майстерності в системі багаторічної підготовки, вихід на рівень вищих досягнень у нижній межі оптимальної для конкретного виду спорту вікової зони. Ніякі зовнішні чинники не повинні порушувати раціонально побудований процес багаторічної підготовки. Насамперед, тут слід повністю усунути прагнення до досягнень у дитячо-юнацьких змаганнях за допомогою ранньої спеціалізації й застосування обсягів роботи, засобів та організаційних форм підготовки, характерних для підготовки дорослих спортсменів високого класу.

Друга стадія охоплює період від виходу спортсмена на рівень вищих досягнень до закінчення спортивної кар'єри. Основним критерієм успішної підготовки в цій стадії виступає інтенсивна й успішна змагальна діяльність, здатність спортсмена поєднувати участь у великій кількості змагань із раціональною підготовкою, забезпечити подальше зростання спортивних результатів, збереження протягом тривалого часу високого рівня спортивної майстерності та результативності змагання.

Реалії українського дитячо-юнацького футболу полягають у тому, що тренери у своїй роботі ігнорують як теорію, так і передову практику довгострокової підготовки юних футболістів. Управління спортивною діяльністю юних футболістів насправді зводиться до управління спортивною підготовкою, яке націлене на поточний результат, а не на якість та ефективність тренувального процесу, спрямованого на індивідуальний розвиток і підготовку креативного гравця.

Не дивно, що система українського дитячо-юнацького футболу будується на принципах «перевернутої піраміди»: коли від етапу до етапу підготовки чисельність учнів спортивних шкіл та клубів неухильно зменшується через відсів менш перспективних дітей, які не можуть показати, на думку керівників і тренерів, добрий рівень спортивної майстерності. У силу цього вона, починаючи з етапів початкового навчання, розглядається не як система багаторічної підготовки, покликана забезпечити потреби та поступовий розвиток кожного підлітка в спортивному вдосконаленні, а як засіб забезпечення потреб професійного футболу.

Слід констатувати, що зміст навчально-тренувального процесу юних футболістів залишається відокремленим від змагальної діяльності, що є стримуючим фактором підготовки якісного спортивного резерву.

Висновки й перспективи подальших досліджень. На сьогодні назріла необхідність переосмислення керівниками футболу та тренерами, а також батьками підходу щодо подальшого розвитку дитячо-юнацького футболу в Україні. Світовий досвід свідчить, що одним із ключових компонентів такого підходу слід визначити систему змагань, яка була б націлена не на досягнення тимчасового спортивного результату будь-якою ціною, а на поступовий розвиток різнобічних якостей у талановитій футбольній молоді.

У зв'язку з цим для приведення системи дитячо-юнацьких футбольних змагань в Україні в оптимальний стан доцільно реалізувати таке:

1) скасувати офіційні змагання для дітей до 12-річного віку;
 2) організувати гнучку систему проведення змагань для дітей 7–11 років, у якій змагальний сезон буде розділений на три частини, кожна з яких завершуватиметься турніром або фестивалем. Тривалість турніру (фестивалю) не повинна перевищувати встановлених часових меж:

- два тижні для дітей семи і восьми років;
  - чотири тижні для дітей дев'яти та десяти років;
  - шість тижнів для одинадцятирічних підлітків;
- 3) установити оптимальний режим і формат змагальної діяльності для кожного віку. Наприклад, для 12–13-річних футболістів:

- участь у чемпіонаті;
- кількість ігор – від 18 до 30;
- одна гра на тиждень (у виняткових випадках – дві);
- ігри проходять у ранковий або вечірній час (крім спортивного манежу);
- кількість гравців – 7 x 7, 8 x 8, 9 x 9 із воротарями;
- ігрове поле: мінімум – 35 x 40 м, максимум – 35 x 55 м (7 x 7);
 мінімум – 45 x 60, максимум – 50 x 70 м (8 x 8, 9 x 9);
- розміри воріт – 5 x 2;
- розмір м'яча – 4;
- тривалість гри – 2 x 25 / 30 хв;

4) поетапно увести в змагальну практику ігри 11 x 11 із 14-річного віку;

5) установити обов'язкову (не менше 50 % ігрового часу) змагальну практику для кожного гравця команди (до 15 років);

6) визначити пріоритет на пізню спеціалізацію. Дозволити дітям грати на різних позиціях до чотирнадцятирічного віку;

7) організувати національні чемпіонати серед команд 18, 19, 20 і 21-річних гравців, а також усеукраїнські турніри молодіжних збірних областей та регіональних центрів;

8) продовжити вікові межі навчання в спортивних школах і футбольних клубах до 19 років уключно.

Отримані результати досліджень будуть покладені в основу розробки програмно-нормативних документів, навчальних програм та методичного керівництва для тренерів спортивних шкіл, клубів й академій із футболу.

Джерела та література

1. Ніколаєнко В. В. Аналіз ігрової діяльності футболістів в провідних командах Європи / В. В. Ніколаєнко, Б. А. Балан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2012. – № 9. – С. 64–68.
2. Ніколаєнко В. В. Практичні аспекти вдосконалення тренувальної діяльності та системи проведення змагань на етапі підготовки до вищих досягнень у футболі / В. В. Ніколаєнко, Б. А. Балан // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 2. – С. 23–27.
3. Петухов А. А. Футбол. Формирование основ индивидуального технико-тактического мастерства юных футболистов. Проблемы и пути решения : монография / А. В. Петухов. – М. : Сов. спорт, 2006. – 232 с.
4. Платонов В. Н. Система подготовки в олимпийском спорте. Общая теория и её практические приложения / В. Н. Платонов. – Киев : Олимп. лит., 2004. – 808 с.

5. Платонов В. Н. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практическое применение / В. Н. Платонов.– Киев : Олимп. лит., 2013. – 624 с.
6. Сахновский К. П. Теоретико-методические основы системы многолетней подготовки : автореф дис. на соискание учёной степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / К. П. Сахновский. – Киев, 1997. – 48 с.
7. Селуянов В. Н. Футбол: проблемы физической и технической подготовки / В. Н. Селуянов, К. С. Сарсания, В. А. Заборов. – Долгопрудный : Издат. дом «ИНТЕЛЛЕКТик», 2012. – 160 с.
8. Чирва Б. Г. Базовая и профессиональная техническая и тактическая подготовка футболистов : автореф. дис. на соискание учёной степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Б. Г. Чирва. – М., 2008. – 45 с.
9. Balyi I. Sport System Building and Long-term Athlete Development in British Columbia / I. Balyi. – Canada : SportsMedBC, 2001. – 194 p.
10. Developing football for everyone: National Game Strategy 2011–15/ TheFootballAssociation. – London, 2011. – 30 p.
11. Guia Metodologica Del Programa De Formacion Del Barcelona F. C. [Elektronik resourse]. Mode of access : к ис.:[http:// www.futbolentrenamientostenerife.blogspot.com/2011/05/fc-barcelona-organizacion-de-la-base.html](http://www.futbolentrenamientostenerife.blogspot.com/2011/05/fc-barcelona-organizacion-de-la-base.html).
12. Kormelink H. The Coaching Philosophies of Louis van Gaal and the Ajax Coaches / H. Kormelink, T. Seeverens:bfp Versand, onLi Verlag, 1997. – 121 p.
13. McLeish H. Review of Scottish Football: Grassroots, Recreation and Youth Development / H. McLeish. – Glasgow : Scottish FA, 2010. – 67 p.
14. Michels R. Team Building: The Road to Success / R. Michels. – Cardinal Publishing Group, 2001. – 298 p.
15. Talentförder programm : Leitfadenfürdie Ausbildung / Deutscher Fussball-Bund. – Munster, 2002. – 289 p.
16. The FA Youth Development Review / TheFootballAssociation. – London, 2012. – 39 p.
17. Turner T. Total Player Development / T. Turner. – Indianapolis : Ohio Youth Soccer Association, 2006. – 91 p.
18. UEFA ClubLicensing System Manual (Version2.0). – UEFA, 2006. – 286 p.
19. Van Lingen B. Coaching Soccer: The Official Coaching Book of the Dutch Soccer Association / B. Van Lingen. – Michigan : Reedsvain Publishing, 1998. – 218 p.
20. Vargas F. S. Fundamental Movement Skills and Their Application to Sports Initiation : Document of the INEFC de Barcelona / F. S. Vargas. – Barcelona : The Instituto Nacional de Educación Física de Barcelona University of Barcelona, 2005. – 27 p.
21. Wein H. Developing Youth Football Players / H.Wein. — Champaign, IL : Human Kinetics, 2007. – 253 p.
22. Wein H.Futbol a la medida del nino / H. Wein. – Gradagymnos, 2004. – Vol. 1–2.

Анотації

Аналіз наукових даних, накопичених у теорії та методиці спортивної підготовки, свідчить про наявність великого обсягу як теоретичного, так і експериментального матеріалу. Водночас з'являється все більше публікацій, у яких звертається увага на відмінності в рівні спортивної майстерності між вітчизняними й зарубіжними футболістами та необхідність формування ефективної системи багаторічної підготовки юних спортсменів. Мета дослідження – здійснити порівняльний аналіз систем проведення дитячо-юнацьких змагань у провідних футбольних країнах Західної Європи з позицій їх використання в дитячо-юнацькому футболі України. Проаналізовано змагальну практику з футболу серед дітей та підлітків України й різних країн Європи. Зроблено аналіз програмно-нормативних документів і навчальних програм вітчизняних та європейських футбольних команд і федерацій. Установлено, що наявна система дитячо-юнацьких змагань не сприяє індивідуальному розвитку й підготовці креативного гравця. Визначено необхідність унесення змін у вітчизняну практику організації та проведення дитячо-юнацьких змагань, а саме: скасувати офіційні змагання для дітей до 12-річного віку; організувати гнучку систему проведення змагань для дітей 7–11 років (турніри, фестивалі); установити оптимальний режим і формат змагальної діяльності для кожного віку; поетапно увести в змагальну практику ігри 11 x 11 із 14-річного віку; організувати національні чемпіонати серед команд 18-, 19-, 20- і 21-річних гравців, а також усеукраїнські турніри молодіжних збірних областей та регіональних центрів; продовжити вікові межі навчання в спортивних школах і футбольних клубах до 19 років включно.

Ключові слова: багаторічна підготовка футболістів, дитячо-юнацькі змагання, змагальне навантаження.

Валерій Николаенко. Пути совершенствования организации соревнований в детско-юношеском футболе.

Анализ научных данных, накопленных в теории и методике спортивной подготовки, свидетельствует о наличии большого объема как теоретического, так и экспериментального материала. Наряду с этим в последние годы появляется все больше публикаций, в которых обращается внимание на различия в уровне спортивного мастерства между отечественными и зарубежными футболистами и необходимость формирования эффективной системы многолетней подготовки юных спортсменов. Цель исследования – осуществить сравни-

тельный анализ систем проведения детско-юношеских соревнований в ведущих футбольных странах Западной Европы с позиций их использования в детско-юношеском футболе Украины. Проанализирована соревновательная практика по футболу среди детей и подростков Украины и разных стран Европы. Сделан анализ программно-нормативных документов и учебных программ отечественных и европейских футбольных команд и федераций. Установлено, что существующая система детско-юношеских соревнований не способствует индивидуальному развитию и подготовке креативного игрока. Определена необходимость внесения изменений в отечественную практику организации и проведения детско-юношеских соревнований, а именно: отменить официальные соревнования для детей до 12-летнего возраста; организовать гибкую систему проведения соревнований для детей 7–11 лет (турниры, фестивали); установить оптимальный режим и формат соревновательной деятельности для каждого возраста; постепенно ввести в соревновательную практику игры 11 x 11 с 14-летнего возраста; организовать национальные чемпионаты среди команд 18-, 19-, 20- и 21-летних игроков, а также всеукраинские турниры молодежных сборных областей и региональных центров; продолжить возрастныe границы обучения в спортивных школах и футбольных клубах до 19 лет включительно.

Ключевые слова: многолетняя подготовка футболистов, детско- юношеские соревнования, соревновательная нагрузка.

Valery Nikolaenko. Ways of Improving the Organization of Competitions in Youth Football. National Institute of Physical Training and Sports. Analysis of scientific data, that was accumulated in the theory and methodology of sports training, indicates the presence of a large amount of both theoretical and experimental data. In addition, in recent years a growing number of publications appears, in which draws attention to the differences in the level of sportsmanship between domestic and foreign players, and the need to create an effective system of long-term training of young athletes. The purpose of the study is to carry out a comparative analysis of systems of youth football competitions in the leading Western European countries in terms of their use in youth football in Ukraine. Competitive practices are analyzed in football among children and adolescents in Ukraine and across Europe. The software analysis of regulations and training programs of domestic and European football teams and federations was made. It was found that the current system of youth competition is not conducive to personal development and training of creative player. The need for changes in the home practice of organizing and conducting youth competitions was identified, namely to implement the following ways: cancel official competitions for children under 12 years of age; to build a flexible system of competitions for children aged 7–11 years (tournaments and festivals); establish the optimal mode and format of competitive activities for every age; gradually introduce competitive practice games 11 x 11 with 14 years of age; organize national championships teams of 18-, 19-, 20- and 21-year-old players, as well as the nationwide tournaments youth teams areas and regional centers; increase age limits in sports training schools and football clubs to 19 years inclusive.

Key words: long-term preparation of players, children and youth competitions, competition loading.